

Галина Лещук

доцент, кандидат педагогічних наук
доцент кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і менеджменту
соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Анастасія Скальська

студентка 4 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

ЕМПАТІЯ ЯК ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩА РИСА СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В НАУКОВІЙ ТЕОРІЇ

У статті автори розглядають наукові підходи до тлумачення емпатії в різних галузях наукового знання; виокремлюють фактори та компоненти емпатії; обґрунтовують значення емпатії як професійно значущої риси соціального працівника.

***Ключові слова:** емпатія, співпереживання, фактори емпатії, компоненти емпатії, соціальний працівник.*

Професійна діяльність соціального працівника передбачає наявність відповідних навичок емпатії. Якщо при проведенні профілактики, інформування або діагностики клієнта досить тільки розуміння, то в процесі консультаційної або корекційної роботи необхідна наявність такого елемента емпатії як співпереживання клієнту.

Поняття емпатії в сучасній науковій теорії аналізується в різних аспектах: як психічний процес, що дозволяє одному індивіду усвідомити переживання іншого; як діяльність індивіда, що дозволяє особливим чином будувати діалог; як особливий вид уваги до іншого індивіда.

У психології емпатія трактується як риса особистості психолога, педагога, соціального працівника, так як саме в даних професіях провідну роль відіграють міжособистісне спілкування і взаємодія, в них найяскравіше проявляється гуманістична спрямованість (Ю. Гіппенрейтер, В. Долгова, С. Кондратьєва, К. Роджерс та інші).

Емпатія є також соціально-психологічним механізмом взаєморозуміння клієнта і соціального працівника у процесі комунікації (Г. Андрєєва, В. Знаков, Д. Майерс, Т. Шибутані та інші).

У психіатрії емпатія тлумачиться як перцептивна рефлексорна здатність, яка визначає можливість суб'єкта спілкування проникнути в індивідуальну своєрідність партнера по спілкуванню і при цьому зберігати свою власну індивідуальність.

Термін «емпатія», що позначає здатність людини до співпереживання, співчуття, ввів у науковий обіг англо-американський психолог-експериментатор Е.Б. Тітченер, який замінив існуюче до початку ХХ ст. у філософській та психологічній науках поняття «симпатія» [2]. Вперше звернення до поняття «емпатія» в руслі психоаналітичної теорії зробив З. Фрейд. Він використовував дане поняття в рамках концепції підпорядкування внутрішніх проявів психічного життя особистості законам збереження психічної енергії. З. Фрейд, а згодом і А. Адлер, відводили емпатії основну роль в процесі соціалізації особистості. На думку З. Фрейда, емпатія має імітаційну природу походження. Вона проходить шлях від ідентифікації через наслідування і, сформувавшись, виконує функцію уникнення інстинкту агресії. Емпатія є фундаментальною основою альтруїзму і являє собою форму вимушеної поведінки, яка покликана загострювати інстинктивне прагнення до самознищення. Також З. Фрейд констатував необхідність емпатії в процесі психоаналітичної роботи з клієнтом для більш ефективного способу зняття захисних механізмів особистості [3].

А.К. Бохарт, проаналізувавши наукові праці, присвячені проблемі емпатії, приходять до висновку, що під терміном «емпатія» розуміють комплекс синонімічних понять, серед яких головна увага належить відношенню до об'єкта емпатії. Емпатія розглядається як сукупність таких відносин як визнання, допомога, підтримка, турбота, розуміння, прояв абсолютної позитивності щодо партнера по спілкуванню [1].

Всі підходи до визначення поняття «емпатія» можна розділити на три типи: «гносеологічний», «етичний» та «інтеграційний».

Гносеологічний підхід трактує емпатію як спосіб пізнання, розуміння іншої людини.

Етичний підхід фокусує увагу на ролі емпатії в спілкуванні як реакції на почуття, розділення переживань іншої людини.

Інтегративний підхід об'єднує гносеологічне й етичне розуміння емпатії.

Існує ряд факторів, які сприяють або перешкоджають правильній оцінці і сприйняттю інших людей, оскільки процес формування і розвитку емпатії не є хаотичним.

Індивідуально-психологічний фактор полягає у впливі особистісних якостей на розвиток емпатії. Так, відзначають відмінності в емпатійних здібностях екстравертів та інтровертів. До психологічних факторів, що впливають на розвиток емпатії, ми можемо також віднести розуміння своїх почуттів, децентрацію, самовизначеність, самоідентичність; емпатійну уважність, пам'ять, уяву; щирий інтерес і доброзичливість до людей.

До зовнішніх факторів належать моделювання емпатійної взаємодії, навчання емпатії, вплив позитивним прикладом.

До особистісних факторів, що впливають на розвиток емпатії, відносимо такі характеристики особистості: самостійність, відкритість, розвинене мислення, емоційна стабільність, чутливість.

Ще один фактор, що впливає на розвиток емпатії – характер міжособистісних відносин. Важливу роль тут відіграє стиль ставлення батьків до дітей, в якому через виховний вплив можуть проявлятися емоційне прийняття або ж відчуження дитини. Представники психоаналітичного підходу відзначають пряму залежність між характером емоційних проявів у дитячо-батьківських відносинах і подальшим розвитком емпатії особистості. Також важливо відзначити, що неофрейдисти вважали, що через емпатійні переживання людина проживає чужу позицію і ролі партнерів по спілкуванню. Емпатія бере участь в процесах соціалізації, пізнавального і морального розвитку людини, розглядається як безумовно позитивне ставлення до іншого суб'єкта.

Ще одним із факторів, що впливають на формування і розвиток емпатійних здібностей, є соціально-демографічний. Окремі дослідження доводять, що соціалізація учнів, яка відбувається в умовах міста, сприяє більш успішному розвитку емпатії, в той час як соціалізація учнів у сільських умовах часто гальмує її розвиток.

До факторів, які істотно ускладнюють розвиток емпатії, відносять егоцентризм, емоційну холодність, нестійкість характеру, самоконтроль тощо.

Емпатія є психічним процесом зі складною структурою, яка включає такі компоненти:

- афективний (емоційний), що представляє елемент співпереживання;
- когнітивний, що виявляється в розумінні суб'єктом позиції партнера по спілкуванню;
- поведінковий, що виражається в дієвій допомозі об'єкту емпатії, наприклад, у вербальній або мімічній формах співчуття [2].

В. Знаков вважає, що емпатія проявляється за допомогою позитивного ставлення до партнера по спілкуванню і передбачає визнання цілісності його особистості. Крім цього, вчений звертає увагу на те, що емпатійне відношення може мати і негативну або нейтральну реакцію суб'єкта на переживання і почуття партнера по спілкуванню [2].

Емпатія, на думку психолога В. Бойко, – це особливий відбиток суб'єктів взаємодії, в основі якого лежить емоційний відгук і раціональне сприйняття

Розглядаючи структуру і механізм дії емпатії з психологічної точки зору, ми звернулися до праць Т. Гаврилової, на думку якої емпатія є формою емоційного переживання, яке має такі стадії як співпереживання та співчуття, що доповнюють один одного. Проте в основі співпереживання лежить потреба у власному благополуччі, на відміну від співчуття, основою якого є потреба в благополуччі іншого [2].

Н. Синягіна стверджує, що емпатія, поряд з рефлексією, гнучкістю і комунікативною компетентністю, сприяє співпраці та формує стан емоційного комфорту, інтелектуальної активності та сприяє встановленню контакту і взаєморозуміння між клієнтом і соціальним працівником. Названі якості надають професійній діяльності соціального працівника гуманістичну спрямованість, що особливо важливо в сфері формування довірливих відносин між клієнтом і фахівцем і сприяє результативній допомозі у вирішенні проблем клієнта.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що необхідність вивчення теоретичного аспекту поняття «емпатія», дозволить більш детально вести просвітницьку роботу в соціальних установах для оптимізації рівня емпатії соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Бохарт А.К. Эмпатия в клиент-ориентированной психотерапии: сопоставление с психоанализом и Я-психологией. *Иностранная психология*. 1993. Т. 1, № 2. С. 57–64.
2. Журавльова Л.П. *Психологія емпатії*: Монографія. Житомир: Вид-во. ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 328 с.
3. Фрейд З. Остроумие и его отношение к бессознательному. Санкт-Петербург: Алетейя, 1998. 310 с.

Мар'яна Матвійчук

аспірантка

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк

ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ У ДИТЯЧИХ ЗАКЛАДАХ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

У статті здійснено аналіз основних аспектів готовності майбутнього соціального працівника до роботи у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку. Окреслено основні складові його готовності, а саме: зміст, компоненти та структура. Зазначено особливості діяльності дитячого закладу оздоровлення та відпочинку в умовах карантину.

Ключові слова: готовність, заклад оздоровлення та відпочинку, карантин, оздоровлення, відпочинок, соціальний працівник.

Підготовка професійних працівників – одне із пріоритетних завдань у системі сучасної освіти. Гостро стоїть питання щодо нового погляду і наукового обґрунтування цілісної дидактичної системи підготовки соціальних працівників, пошуку форм і засобів навчання і самонавчання, адекватних вимогам до рівня підготовки професіонала.

Задоволення оздоровчих та відпочинкових послуг дитячими закладами оздоровлення та відпочинку у зв'язку із епідемічною ситуацією в країні збільшується. Тому, постає необхідність у нових кваліфікованих працівниках, які адаптуються під реалії сьогодення. Які б змогли поставити в пріоритеті дитячого закладу оздоровлення та відпочинку: відновлення фізичних та розумових здібностей, розвиток пізнавальних й емоційно-вольових потреб підростаючого